

VERGİDE KABUL EDİLEBİLİRLİK

Vergi, insanların toplu olarak yaşamaya başladıkları ilk çağlardan beri kişilerden alınan, onlara yükümlülük getiren bir uygulamadır. İlk çağlarda daha çok bağış, yardım gibi özellik taşıyan vergi, sonraları zorunluluk taşıyan ve içeriği itibariyle gittikçe şekil değiştiren bir yapıya bürünmüştür. İnsanların toplu halde yaşamaya başlamaları ve şehirleşmenin oluşmaya başlamasıyla ihtiyaçlar da farklılaşmış ve vergi en önemli kamusal araçlardan birisi halini almıştır. İlk dönemlerde özellikle savaşların finansmanı için başvurulmuş ve süreklilik taşımayan bir araç olan vergi, sonraları kamusal ihtiyaçların finansmanı için kullanılan ve süreklilik taşıyan zorunlu bir unsur haline gelmiştir.

Vergi, otoritenin yaptırım gücünü kullanarak ve karşılıksız olarak kişi veya kurumlardan devlete ekonomik değer aktarılmasıdır. Kamu hizmeti yapmak durumunda olan devlet, bunu yaparken mal ve hizmet üretiminde de bulunmaktadır. Tanımdan da anlaşılacağı üzere, verginin niteliğinden ayrılmayan aynı zamanda, onu devletin diğer gelir türlerinden ayıran iki unsur vardır. Bunlardan birincisi verginin zorunlu bir ödeme olması, diğeri karşılıksız bulunmasıdır.

Verginin tarihçesinin bizim için taşıdığı önem, geçirilen aşamaların günümüzdeki vergi politikalarının altında yatan sebepleri ve yasal düzenlemelerin kökenini çok açık gözlemleyebilme olanağı sunmasıdır.

Vergi günümüzde, iktidarların elindeki önemli bir ekonomi aracının olmasının yanı sıra, vatandaşların da yaşamlarını doğrudan etkileyen, zorunlu bir yükümlülük özelliği taşımaktadır. Bu bağlamda, kişinin yaşamını etkileyen zorunlu yükümlülük ile Devletin ekonomi politikasının aracı olma özelliği, verginin son derece duyarlı bir konu olmasına yol açmaktadır. Burada gerekli dengenin tutturulamaması halinde

vatandaşlarla devlet arasında anlaşmazlıklar oluşabilmekte, bu anlaşmazlık kurulu düzeni yıpratabilmekte, hatta sorunda ısrar edilmesi halinde çatışmalara yol açabilmektedir.

Yaşadığımız topraklarda yüzyıllar boyunca otoriter bir rejim egemen olduğundan, halk isyanları nadiren gerçekleşmiştir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde meydana gelen halk isyanlarının başlıca nedenlerinden birisi “vergi”dir. Bu durumu, Celali İsyanları’nda (1519), Patrona Halil İsyanı’nda (1730), Atçalı Kel Mehmet İsyanı’nda (1829), Niş İsyanı’nda (1841), Vidin İsyanı’nda (1850), Erzurum-Kastamonu-Sinop İsyanı’nda (1906) görebilmek mümkündür. Sessizce, sorgusuz sualsiz “Otorite”ye itaatin esas olduğu bir rejimde çıkan ve oldukça etkili olan isyanların önemli nedenlerinden birinin “vergi” olması, hassasiyetin önemli bir göstergesidir. Osmanlı İmparatorluğu’nda verginin halk üzerinde rahatsız edici ve hayatı derinden etkileyen bir yükümlülük haline dönüşmesi, özellikle “Devlet” yerine, imtiyaz verilen grupların vergi tahsilatını gerçekleştirmesiyle başlamıştır. Devletin güç kaybettiği dönemlerde, anılan imtiyaz sahibi grupların kontrol edilemeyen keyfiyet ve baskıları, rahatsızlığın ve isyanların en önemli nedenlerinden birisi olmuştur.

Kişinin yaşamını sürdürebilmesi ve temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için elde etmesi gereken gelir, bir şekilde yetersiz hale gelince ve bu durum süreklilik taşıyınca “sorgusuz sualsiz itaat” konusu da “hayatın hiçe sayılması” seviyesinde yerle bir olabilmektedir. “Mutfağın isyanı” olarak tanımlayabileceğimiz bu durumu tüm ülkelerde görebilmek mümkündür. En son vergi isyanı bu yılın Haziran ayı içinde Kenya’da gerçekleşmiştir. Devletin borç faizlerini ödeyebilmek için yapılan vergi artışlarına halk çok sert biçimde isyan etmiş, günlerce süren protestolar sonucu Cumhurbaşkanı William Ruto, yasa tasarısını imzalamaktan vazgeçmiştir.

Verginin günümüze kadar gelen temel ilkelerinin oluşmasını sağlayan en önemli isyan, İngiltere’de meydana gelmiş ve 1215 yılında Magna Carta’nın doğmasına yol açmıştır. Magna Carta

(Latince: “Büyük Ferman”) veya Magna Carta Libertatum (Latince: “Büyük  zg rl k Fermanı”), 1215 yılında imzalanmış bir İngiliz belgesidir. Bu belge ile Kral’ın ilk kez yetkileri kısıtlanmış ve dolaylı olarak halkı da etkileyen anlaşmanın taraflarına bazı hak ve özgürlükler tanınmıştır. Magna Carta, günümüzdeki anayasal düzene ulaşana kadar yaşanılan tarihi sürecin en önemli basamaklarından birisidir. Magna Carta, esas olarak, Papa III. Innocent, Kral John ve baronları arasında, kralın yetkileri hususunu karara bağlamak amacıyla imzalanmıştır. İmzalanan metin, kralın bazı yetkilerinden feragat etmesini, kanunlara uygun davranmasını ve hukukun kralın arzu ve isteklerinden daha üstün olduğunun kabul edilmesini zorunlu kılıyordu. 1215’in Haziran ayında imzalanan Magna Carta ile kral, hakimiyetinin “baron” adı verilen toprak sahipleri adına kısıtlanmasını kabul etmiştir. Bu sayede kralın kayıtsız mutlak sultanı kalmış, kral ve derebeylerin karşılıklı hukuku belirlenmiştir. Fermanın ilan edilmesi ile derebeyler büyük imtiyazlar elde etmiş ve derebeylik kurumu farklı yapısıyla günümüze kadar ulaşan konumunu sağlamıştır. Halk ise her zamanki gibi yine sadece bir “unsur” olarak kalmış, derebeylerinin toprakla birlikte alıp sattığı konumdan kurtulamamıştır.

Vatandaşların özgürlüklerini belirlemekten çok, toplum g  leri arasında bir denge kuran Magna Carta, Kralın sonsuz olan yetkilerini din adamları ve halk adına sınırlamıştır. Magna Carta’nın 39. maddesi, fermandaki en önemli ifadelerden biridir. Bu madde sayesinde günümüz hukuk sisteminin temelleri atılmıştır:

“ zg r hiç kimse kendi benzerleri tarafından ülke kanunlarına göre yasal bir şekilde muhakeme edilip hüküm giymeden tutuklanmayacak, hapsedilmeyecek, mal ve mülkünden yoksun bırakılmayacak, kanun dışı ilan edilmeyecek, sürgün edilmeyecek veya hangi şekilde olursa olsun zarara uğratılmayacaktır.”

Magna Carta’da vergiye ilişkin üç maddede (12, 14, 15)

düzenleme yapılmıştır. Magna Carta'ya göre; Kral, uyruğunun onayını almadan yeni vergi alamayacak, vergi oranlarını artıramayacak, ancak makul oranda vergi alabilecek, özgür kişileri haksız yere tutuklatamayacak, hapis ve sürgün edemeyecektir. Kralın keyfi yönetiminin ilk kez sınırlandığı Magna Carta, Kralla uyrukları arasındaki karşılıklı hakları saptayan bir tür anayasa niteliğindedir. Bu nedenle anılan metin, tarihteki ilk anayasa olarak kabul edilmektedir.

Dünyadaki bir çok yasal düzenlemede olduğu gibi bizim Anayasamızın “vergi ödevi” başlıklı 73. maddesinde de Magna Carta etkisini bariz bir şekilde görmekteyiz. Madde metni aynen aşağıdaki gibidir:

“Madde 73) Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlüdür.

Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır.

Vergi resim, harç ve benzeri mali yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır.

Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülüklerin muaflık, istisnalar ve indirimleriyle oranlarına ilişkin hükümlerinde kanunun belirttiği yukarı ve aşağı sınırlar içinde değişiklik yapmak yetkisi Cumhurbaşkanına verilebilir.

Anayasa'nın 73. maddesi ülkemizdeki “vergilendirme ilkeleri”nin yazılı olan en önemli hukuki metnidir. Söz konusu madde hükmünde, “Verginin Genelliği İlkesi”, “Vergilendirmede Hukuki Güvenlik İlkesi”, “Vergilendirmede Belirlilik İlkesi”, “Vergi Kanunlarının Geriye Yürümemesi İlkesi” olarak sayabileceğimiz vergilendirme ilkelerinin tamamını açıkça görebilmekteyiz.

Anayasa'nın 73. maddesinin birçok ülkede görülen çağdaş bir yapıya sahip olduğunu söylemek mümkündür.

İdeal vergi sistemi için yüzyıllardır, çeşitli fikirler ortaya

atılmakta, modellemeler ve ilke tanımları getirilmektedir. Ancak, uygulamaya baktığımızda vergi gibi insanların hayatına doğrudan etki eden bir konudaki en önemli unsur, “kabul edilebilirlik”tir. Zorunlu olarak vergi ödeyen vatandaşlar ödedikleri vergiyi ne kadar içtenlikle kabul edebiliyorlarsa, o kadar ideale yakın bir sistem kurulmuş demektir. Kabul edilebilirlikten ne kadar uzaklaşıyorsa, vergi sistemi de o kadar sorunlu hale geliyor demektir. Ortaya bir “reddiyat” çıkmışsa, ne yapılsa yapılsın kurulan vergi sisteminin başarılı olma ihtimali hiç yoktur. Kabul edilebilirlik, zorla, sistematik bir otoriter baskı ile sağlanmaya çalışılırsa belli bir sürecin sonunda “isyan” kaçınılmazdır. Günümüzde en önemli “isyan” göstergesi, otoriteyi temsil eden “İktidar”ın seçimlerle uzaklaştırılmasıdır. Vergi politikaları ve bu politikaların kabul edilebilirliği ile ülkeyi yönetecek kişilerin seçimi arasında doğrudan bir bağlantı vardır. Vergilendirme sisteminin bireyler tarafından kabul edilebilirliği, genel olarak vergilendirmenin meşruiyetini de sağlamaktadır.

Vergide kabul edilebilirliğin nasıl sağlanacağı, üzerinde düşünülmesi ve gerekli planlamaların yapılarak uygulanmasının gerçekleştirilmesi önemli bir konudur. Vergide kabul edilebilirlik, dönem dönem farklı nedenlerle ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenlerin en önemlisi doğal afet, savaş, elde olmayan sebeplerle ortaya çıkan felaketler gibi olaylardır. Böyle durumlarda vergi ödeyenler, ödediği tutarın ayrıntılı hesabını yapmadan, ellerinden gelen en yüksek tutarı kolayca, sıkı bir sorgulamadan geçirmeden, vicdani bir rahatlık içinde ödeyebilmektedir. Olağanüstü durumlar dışında, normal koşullar altında yaşarken, vergide kabul edilebilirliği etkileyen hususlar yıllar içinde bazı değişiklikler geçirirse de ana hatlarıyla aşağıdaki gibidir:

1. Ödeme gücü ölçüsünde vergi alınması:

Verginin ortaya çıkışıyla beraber özen gösterilen, günümüzde de en hassas konulardan olan vergide adalet ilkesinin en

önemli unsurudur. Burada vergi mükellefinin ekonomik ve kişisel durumları dikkate alınarak mali gücüne göre vergi alınması esastır. Bu sağlandığı zaman verginin adaletli ve dengeli dağılımı da sağlanmış olacaktır.

Ödeme gücü ölçüsünde vergi alınmaması, belli bir kesimden mali gücün ötesinde, ağır biçimde vergi alınması şeklinde olabileceği gibi belli bir kesimden mali güç ile alakası olmayan ölçüde küçük tutarlarda vergi alınması şeklinde de gerçekleşebilir. Her iki durumda da süreklilik taşıyan bir yapı oluşursa, halk arasında “kabul edilebilirlik” zedelenmekte, toplumda huzursuzluk oluşturmaktadır.

2. Ödenen vergilerin şeffaf olarak izlenebilmesi:

Verginin en eski ve temel uygulama alanı “kamu harcamalarının karşılanması”dır. Vergi tanımı gereği karşılıksız olmasına rağmen, vergi ödeyen mükellefler ödedikleri verginin nerelere harcandığını ve kamu harcamaları olarak kendilerine verilen hizmetin niteliğini görmek istemektedirler. Vergi yükümlüsü vatandaş, ödediği vergi karşılığında sağlık, eğitim, güvenlik, barınma, ulaşım gibi çok sayıda alanda aldığı kamu hizmetini mutlaka karşılaştırmaktadır. Alınan kamu hizmeti ile ödenen vergi arasında süreklilik taşıyan bir orantısızlık olduğu zaman, verginin kabul edilebilirliği tartışmalı hale gelmekte; huzursuzluk artmaktadır. Bu nedenle, Devleti yöneten siyasi otoritenin topladığı vergi tutarlarını ve bunların harcandığı yerleri ülke halkının kolaylıkla görebileceği şekilde ayrıntılarıyla paylaşması ve tercihleri ile halkı ikna etmesi zorunludur.

3. Vergiye gönüllü uyumun sağlanması:

Vergiye gönüllü uyum, vergi mükelleflerinin üzerlerine düşen vergi yükümlülüklerini zamanında ve eksiksiz yerine getirmesi olarak tanımlanabilir. Vergiye gönüllü uyumda kabul edilebilirlik en önemli unsurdur. Vergiye gönüllü uyumu olumsuz olarak etkileyen çok sayıda etken vardır. Bunlardan en

önemlisi, “vergi yükümlölüklerini zamanında ve eksiksiz yerine getirmeyen” mükellef sayısının kitlesel boyutlara ulaşması ve bu durumun süreklilik taşıyan bir hale gelmesidir. Böyle bir ortamda, vergiye uyumlu mükelleflerin vergiyi kabul edilebilir bir unsur olarak görmesi mümkün değildir. Kayıt dışı ekonominin kronik bir hal alması ve düzelme ihtimalinin olmaması; vergi mükelleflerinin siyasi iktidara olan inancının kaybolması; vergi aflarının düzenli periyodlarla yapılan ve artık gelenekselleşmiş bir yapıda “beklenti” oluşturur hale gelmesi; verginin tutar olarak elde edilen gelirle orantısız ölçüde yüksek hale gelmesi ve ödenilebilir olmaktan uzaklaşması, vergiye gönüllü uyumu olumsuz etkileyen en önemli nedenlerdir.

Vergiye gönüllü uyumun asgari ölçüde sağlandığı ülkelerde kabul edilebilirlik kriterinin yerine geldiği ideal sistemin kurulduğunu kabul etmek mümkündür.

4. Hukuk devletinin zayıflaması, kuralsızlığın hakim olması:

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 2. maddesine göre, “Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devletidir.” Hukuk devleti, “bir ülkedeki özel ve kamuya ilişkin bütün işlemlerin belirlenen evrensel hukuk kurallarına bağlı olarak yapıldığı ve söz konusu kurallara uyumun bağımsız yargı erki tarafından denetlenebildiği devlet düzeni” anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, konulan kuralların teorik yapısı ile birlikte uygulanabilirliği de hayati önem taşımaktadır. Uygulaması olmayan yazılı yasal bir metin, vitrinde sadece gösteri amaçlı olarak teşhir edilen bir üründen farklı değildir.

Evrensel hukuk kurallarından uzaklaşıldığı, uygulanmaya çalışılan hukuk kurallarının denetlenmediği, yargı erkinin işlevini yitirdiği, yazılı hukuk kurallarına olan inaç ve

güvenin kaybolduğu ortamlarda hukuk devletinden bahsedilmesi mümkün değildir. Hukuk devletinin olmadığı yerlerde de konulan ve mükelleflerden talep edilen vergilerin kabul edilebilirliği en az düzeye inmektedir. Genel ortamdaki kaotik yapıdan vergi sisteminin etkilenmemesi mümkün değildir.

5. Kayıt dışılığın yaygınlığı:

Bir ülkede kayıt dışı ekonomi kronik bir hal almışsa, bunun engellenmesi için yeterli önlemler alınmıyorsa ve kayıt dışılığa geçiş oldukça kolay bir hale gelmişse, “kayıt dışılık” hayatın ve iş yaşamının bir parçası olmuş; iktisadi faaliyetleri yürütmek için dikkate alınması gereken önemli unsurlardan biri haline gelmiş demektir. Kayıt dışılığın süreklilik taşıdığı bir ortamda kayıt altında faaliyette bulunmak son derece güç hale gelebilir. Bu durumda niyetin ötesinde, rekabetin ve piyasada kalıcı olabilmenin getirdiği zorunluluk nedeniyle vergi sistemi sağlıklı bir şekilde işlemeyecektir. Sık sık getirilen vergi aflarıyla kayıt dışılığın Devletçe teşvik edilir hale gelmesi de kayıt altında vergisini eksiksiz ve düzenli ödeyen kişilerin mağdur olmasına ve içinde bulunduğu kurguyu durumu reddetmesine yol açacaktır. Çoğunluğun yaptığını, azınlıkta kalanlar yapmazsa ekonomik faaliyette bulunmak olanaksızlaşacaktır.

6. Vergi kültürü ve vergi algısı:

İnsanların yaşam biçiminde, öğretilmiş ve algı haline dönüşmüş geleneklerin, sahip olunan değerlerin, kabul edilen kuralların, davranışların önemi büyüktür. Tüm bu unsurların oluşmasında din, dil, coğrafi yapı, sosyal yapı, tarihsel yapı, eğitim, gelişmişlik düzeyi birincil ölçüde etkilidir. Öğretilmiş ve kuşaktan kuşağa aktarılacak bir yapı haline dönüşmüş sistematik davranış biçimi, kişilerin olduğu gibi, belli ortak paydaya sahip toplumların da temel özelliği haline gelmektedir. Bu özellikler bütününe kültür olarak adlandırabiliriz. Vergi kültürü kavramıyla da bu topraklar üzerinde geçmişten günümüze ulaşan bireysel ve kitlesel “algı”

kastedilmektedir. Vergi kültürü ve vergi algısı daha önce de belirttiğimiz üzere, yaşadığımız topraklarda geçmişte de günümüzde de sorunlu bir seyir izlemiştir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde verginin ve vergi toplama yetkisinin mültezimlere bir imtiyaz olarak devredilmesi; hak ve hukuka uygunluğunun denetlenmemesi ve insandan ziyade toplanacak maddi tutarlara odaklanması ciddi bir sorun oluşturmuştur. Geçmişte tarım ve hayvancılığa dayalı vergi sistemindeki “kaçırma” öyküleri halen halk arasında yaygın olarak anlatılmaktadır. Sonraki dönemlerde de geçmişteki olumsuz algıyı gideren ve halkın içine sinen uzun dönemli bir vergi politikası izlenmemiştir. Vergi algısının olumsuzluğu günümüze kadar ulaşmış ve vergi kültürünün istenilen düzeyde oluşmamasında başat bir etken olmuştur. Vergi kaçırmanın toplumda ciddi bir tepki görmemesindeki en önemli nedenlerden birisi budur. Sağlıklı bir vergi sistemi kurulması ve kabul edilebilirliğin yerleşmesi için bu olumsuz algının mutlaka giderilmesi gerekmektedir.

SON SÖZ:

Vergilendirme, yapısı, etkileri, alınacak sonuçları belli olan bir ekonomi politikası aracıdır. Bu aracın uygulamasında, yapılacak tercihler vergilendirmenin etkisini ve sonuçlarını belirleyecektir. Toplumsal yarar gözetme esasında, uyarıların ve eleştirilerin önemi açıktır.

Ülkemizde evrensel anlamda özgürlüklerin, demokrasinin, hukuk mücadelesinin tarihi ikiyüz yılı aşmıştır. Bu süreçte, ciddi bir birikim, yönelim ve kazanım elde edilmiştir. 1923 yılında Cumhuriyet’in ilanı ile söz konusu mücadele nihai bir kazanım elde etmiş ve evrensel değerlerin kabulünde büyük bir adım atılmıştır. Vergi sistemimizde de Cumhuriyet ile birlikte önemli gelişmeler yaşanmış, II. Dünya Savaşı koşullarında ülkemize gelen dünyaca ünlü maliyeci Fritz Neumark’ın başında yer aldığı ekip ile bir yandan gelir ve kurumlar vergisi yasaları olmak üzere önemli ve çağdaş vergi yasaları hazırlanarak, Türkiye’nin bugün de sahip olduğu vergi

sisteminin temelleri atılmıştır.

Ülkemiz uzun yıllardır uluslararası gelişmeleri izleyerek evrensel bir vergi sistemi için çaba sarfetmektedir. Ancak, siyasi ve ekonomik krizler nedeniyle yüzeysel, geçici ve günü kurtarıcı, popülist politikaların uygulanması, vergi sistemimizin halkın benimsediği, sağlıklı, uygulanabilir ve standardı olan bir yapıya kavuşmasını engellemiştir. Zaman zaman iyiniyetle yapılan girişimler, dönem politikalarını aşamamış ve kalıcı bir sistemin oluşmasını sağlayamamıştır.

Ülkemizde, çağdaş, toplumsal, özgün ve kalıcı bir vergi sistemi kurulmasını sağlayacak yetkinlik, deneyim ve birikim mevcuttur. Bu potansiyelin Devlet organlarını yöneten siyasi yapı tarafından dikkate alınarak ülke koşullarına uygun, toplumcu, halkın içine sinerek kabul edebileceği, çağdaş bir vergi sistemi kurulması mümkündür. Eldeki araçlar ve uygulanabilir politika seçenekleri somut olarak bellidir. Ülkenin ve halkın refahını sağlayacak, insanları eşit birer vatandaş olarak gözetecek, sağlıklı bir sistemin kurulması için yapılacak tercihlerde toplum yararının esas alınmasıyla doğru yolda, ülkenin geleceği ve halkın huzuru için en iyi sonuçların alınacağı açıktır. Bu bağlamda, yapılan doğruları teşvik eden, yapılan yanlışları da yapıcı uyarılarla doğrudan ilgili muhataplarına ileten “uzman görüşleri”, büyük önem taşımaktadır. Konusunda, yetkin, gereken bilgi ve birikime sahip kişilerce ifade edilen objektif uzman görüşleri, Devlet aygıtını kullananlar ve bunun farkında olanlar için bulunmaz ölçüde değer taşımaktadır.

Vergi Platformu, ortak paydaya sahip ve bağımsız, tarafsız yaklaşımla görüşlerini ifade etmek için bir araya gelen profesyonel uzmanlardan oluşmuştur. Toplumsal yarar esasında yapılan yorumlar “Platform”da yer alacaktır. Umarım, burada amaçlanan yapıcı katkı gerçekleşir ve alanında ülkemiz yararına küçük de olsa bir ışık işlevi üstlenilir.